

gado személyiségének gazdagítását, a tárgyi és a tárgyakon túli megismerést szolgálják. Ennek az identitáserősítő hatásnak egy elemét választotta ki a szerzőpáros, azt, amelynek kutatása, tárgyalása nálunk még frissnek számít – persze az irodalomtudomány hosszú története során is újdonság még –, választott összefüggéseiben, a feltáró igény teljességében pedig hasonló magyar nyelvű munka nem született még.

Az igen gazdagon, a nagyközönség számára általában ismeretlen fényképekkel, dokumentumokkal illusztrált kötet gerincét tíz tanulmány alkotja, a Nyugatban gyakoriság szerint előforduló női szerzők élet- és pályarajza. Borgos Anna és Szilágyi Judit részben korábbi munkáik kiteljesítéseként, részben még a Nyugacentenáriumhoz kapcsolódva írták meg kötetüket, amely a bevezető elvi alapvetései és a befejezőként közreadott, a Nyugat további női szerzőivel kapcsolatos életrajzi szócikkek, valamint a művek és a vonatkozó irodalom feltárása következtében az adott témakörben kézikönyvként is használható.

A tanulmányok felépítése azonos elveket követ, bár az egyes életpályák egységisége ezt néha módosítják. Az egyes szerzők munkássá-

gának rövid, általános jellemzését a családi háttér és a személyes kapcsolattrendszer bemutatása, az írói/alkotói munkásságra ösztönző tényezők, a pálya kezdete, a Nyugatban való bemutatkozás előtti idők feltárása követi. Látható, hogy eltérő származású és szociális helyzetű írók tárgyalatnak, ami önmagában is cáfolja az egymással is vitakozó, ám a Nyugat szerzőinek megbélyegzésében egyetértő korabeli – hazai és határon túli – sajtó szélsőséges véleményeit. Ez a mindvégig követett, egységes gyakorlat eredményezte, hogy a Nyugat – szerkesztési és tartalmi korlátaival együtt is – a közölt írásokat illetően messzemenően a kor legnagyobb szabadsággal rendelkező és azt adó folyóirata volt.

Különös hangsúlyt kapnak a házasságok, illetve a szerkesztő–szerkesztett viszonyjal járó, a nemi különbségekből eredő ráutalások, egyértelműségek és ambivalenciák. Utóbbiak tagadhatatlan fontosságát nem is annyira az életrajz esetleges körülményei, hanem azoknak a művekbe szüremelő képe adja, de nemcsak a folyamodók, hanem a célszemélyek szempontjából is. Osvát, Gellért, Fenyő, Füst, Schöppflin és mások alkotásait is árnyalják az egyes életutak, meg a bennük ol-

vasható dokumentumok. S míg az egyik póluson a felsoroltak, addig a másikon Riedl Frigyes található, szintén beszédes példaként. Az életrajzokban jelentős szerep jut az irodalmi értékeléseknek, a Nyugat utáni személyes és alkotói életnek. Ezek sem tanulság nélküliek. A II. világháború, a holokauszt a férfiak révén közismert, itt azonban a túlélő nők 1945 utáni sorsával lehet szembesülni: voltak, akik számára a Nyugattól való eltávolodás, a történelmi változás a kitiszítotttságot, s voltak, akiknek ellenkezőleg, az életpálya másként, nem alkotóként való kiteljesülését hozta.

A gyűjtemény egyik erénye, hogy vezérfonala elkerüli a női lét egyenes vizsgálatát – ami fontos tényező ugyan, de nem személyes döntés kérdése –, helyette a kulturális értékválasztásra kérdez. E szálra fűzik fel a szerzők a forrásokkal, jegyzetekkel alátámasztott megállapításait, véleményüket; rokonszenvvel, de távolságtartással, pártatlanul és ítélethozatal nélkül. Erre inkább az idézett férfiak vállalkoztak, mint például Bóka László, aki a köztük elvesző Kádár Erzsébetet többek között így örökölte meg: „zavart volt a sok férfi között, csevegett és finomkodott s mintha biztonságot keresne, ősi kúriáról, szőlőkről, kolnárról beszélt, mint a hivatalnok-dzsentrük feleségei, éppen csak az hiányzott, hogy hajdani hátaslovát emlegesse és zsi-

dózzék”. Nem gondolt rá, hogy miközben előítéleteket kifogásolt, éppen saját maga hasonló – bár ellenkező előjelű – idegenkedéseinek lenyomatát hagyta az utókorra.

BUDA ATTILA

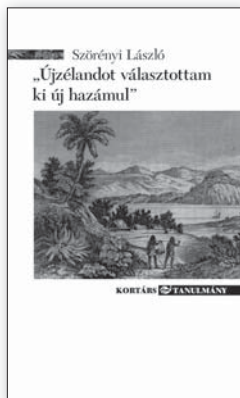
(Noran Kiadó, Budapest, 2011, 488 oldal, 3499 Ft)

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:
**„Újzelandot választottam
 ki új hazámul”**
*Tanulmányok, esszék,
 kritikák*

Nem szeretem azokat a tanulmánygyűjteményeket, amelyek a szerző itt-ott publikált írásait fogják egybe, az ilyen vegyes-vágott kötetek oka legtöbbször egy éppen közelgő, sürgető pályázati elszámolási határidő. Az iromba' összeválogatott tanulmányokból nem bontakozik ki egy szépen felépített gondolati ív vagy irány, és nem kapunk kies látképet egyik kutatási területről sem.

Szörényi László új könyve – noha az összeállítás apropója itt is hasonló lehetett: a kötet a hetvenes és a kétezres évek között született, többnyire kortárs alkotásokról szóló irodalmi tanulmányaiból, kritikáiból válogat – mégis más. Más, mert a szerzőnek nem hétköznapi módon működik a memó-

riája. Mindent szinte első olvasásra megjegyyez, a legapróbb adatokat is elraktározza a fejében, és képes azokat bármikor elővenni és beilleszteni egy gondolatfolyamba, még ha egészen más időszületben és témában kalandozik is. Olyan összefüggérendszer tud megmutatni így, amelyben az egymástól távol eső adatok között bűvópatakként meghúzódó kapcsolatok néhány pillanat alatt láthatóvá

válnak. A szórt tematika, az innen-onnan kiemelt művek sorozata tehát nem az esetlegesség érzetét kelti, felvillan mögötte egy nagy összefüggésháló. Szörényi nem vizsgálja módszeresen végig ennek minden csomópontját, de bemutatja azokat a szálakat, amelyek az egymástól messzire került csomókat összekötik.

E módszer következtében szól olyan témákról, mint Iványi Ödön társadalomábrázolási módszere vagy Csalog Zsolt szocioportréinak tanulságai, máshol Kovács István második verseskötetéről ír, vagy éppen Kemény István 1989-es regényét elemzi. Sorolhatnám még a szövegek furcsán előbukkanó témáit, ám fontosabb ennél, hogy mindegyik írás annak a humanista gyökerű műveltségi hálónak a szá-

laít rezzenti meg, amely az antik, görög-latin műveltségtől indul, s a reneszánszon keresztül a barokk, majd a modern művészetig tart. Így eleve nem nekem régtől használatos irodalmi motívumok, poétikai eljárások, melyek az egykori szerzők műveit ugyanúgy életteltelítették, mint a mai írók alkotásait. Ezért lesz fontos Mészöly Miklósnál az antik eredetű motívumok sora, máshol Hajnóczy Per-

zsiájával kapcsolatosan Szadek Hedaját 20. századi perzsa író *Vak bagoly* című regényét vonja be az értelmezésbe. A könyvet olvasva úgy érezzük, mi is ebbe a hatalmas műveltségi hálóba kapaszkodunk, és összeköttetésben állunk évszázadok tudásával, műveivel, alkotóival. Ennek az érzésnek az átadása mindenképpen elismerendő és messzemenően dicséretes e könyvben csakúgy, mint Szörényi László egész munkásságában.

Kiemelkedően érdekesnek tartom a harmadik részt. Ebben azokat a kritikákat olvashatjuk, amelyek Mészöly Miklós, a „Kapitány” műveiről szólnak, és még a hetvenes-nyolcvanas években készültek, az elemzett írások megjelenésekor. Itt mutatkozik meg leginkább, hogy Szörényi nemcsak jó filológus, ha-

nem érzékeny elemző is a megfelelően magas színvonalú szövegek esetében. Sőt a napjainkban olvasható elméleti szövegek néhol túlzott szöszaporításával szemben tud nagyon tömören fogalmazni, mint például az alábbi, a líra és az epika elhatárolásának szándékával tett megállapításban: „Persze a próza is fölmutat sajátos ismétlődéseket, ezek azonban legfőképp abban különböznek a versekben föllelhető szerkezetektől, hogy alárendelt viszonyban vannak egy időtengelyvel. Ez az időtengely persze nem föltétlenül lineárisan halad előre a múlttól a jövő felé, de mindenképpen múlt- és jövőirányultságban igyekszik megragadni a jelent. [...] A líra időélménye más. A jelen örökkévalóságát tételezi mindazzal, amit megragad, és csupán ennek a jelennek a fennállását vizsgálja az idő létfeltételei között.”

Mint az idézet két, közvetlen „perszé”-je mutatja, a szövegek sokat megőriznek Szörényi beszédmódjának verbó elevenségéből. Érdemes hát forgatni e lapokat, hogy a vidám, kváterkázós előadások közben rácsodálkozzunk sok irodalmi esemény, jelenség összefüggéseire, és hogy megtudjuk, miért akart Kászonyi Dániel Új-Zélandra költözni.

THIMÁR ATTILA

(Kortárs Kiadó, Budapest, 2010, 352 oldal, 2750 Ft)

HANKOVSKY TAMÁS: *Pilinszky János evangéliumi esztétikája*

Pilinszky Jánost a 20. század egyik legjelentősebb magyar költőjeként szokás számon tartani. Hankovszky Tamás könyve, amely a *Pilinszky János evangéliumi esztétikája* címet viseli, azt próbálja bizonyítani, hogy „Pilinszky nemcsak lírikusként volt jelentős, hanem a művészet mibenlétét kutató gondolkodóként is”. A feladat, amit Hankovszky vállal, nemcsak izgalmas, de nehéz is, többek között azért, mivel Pilinszky sohasem írt olyan szisztematikus értekezést, ahol minden részletre kiterjedően összefoglalta volna művészetfilozófiai jellegű gondolatait. A szerzőnek ehelyett a különböző publicisztikákban, előadásokban található, a témához tartozó elsórt megjegyzéseire kellett támaszkodnia.

Mint a cím is jelzi, a kulcsfogalom, amely köré Pilinszky gondolatai e tárgykörben rendeződnek, az evangéliumi esztétika fogalma. Ez sejteti, hogy miként költészetében, úgy a művészetéről való elmélkedéseiben sem kívánt függetlenedni attól a vallásos háttértől, amelyben élt és mozgott. Viszont ahogyan lírikusként, úgy művészeteteoretikusként is kialakított eme vallásos világszemléletet „élesítve” egy sajátos látásmódot. Ezt a sajátosságot jól mutatja, hogy